

OBLICZA 2.0

Dolnośląski
Ośrodek
Doskonalenia
Nauczycieli
we Wrocławiu

**DOLNY
ŚLĄSK**

JEDNOSTKA OŚWIATOWA
Samorządu Województwa
Dolnośląskiego

Periodyk Dolnośląskiego Ośrodka
Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu
Numer 1(3), sierpień 2026

Przemoc instytucjonalna wobec dziecka w szkole

dr Grzegorz Ćwiertniewicz

Pojęcie „przemoc instytucjonalna” nie występuje wprost w przepisach oświatowych. Można jednak, na podstawie ujętych w różnych aktach prawnych obowiązków szkoły, nauczycieli i dyrektora pokazać, jak prawo traktuje zachowania, które w praktyce określane są tym mianem, a mianowicie: przemoc fizyczną i psychiczną ze strony nauczycieli, systemowe ignorowanie zgłoszeń, brak ochrony przed przemocą rówieśniczą. Kluczowe będą w tym przypadku takie zagadnienia, jak obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa i poszanowania godności ucznia, mechanizmy reagowania na przemoc, odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli oraz szczególnie rola dyrektora. Celem artykułu będzie zatem ukazanie przemocy instytucjonalnej przez pryzmat konkretnych obowiązków i sankcji wskazanych w wybranych przepisach prawa, a także w doktrynie czy orzecznictwie.

Przemoc instytucjonalna w szkole w świetle prawa oświatowego

Choć przepisy oświatowe nie definiują pojęcia „przemoc instytucjonalna”, to bardzo precyzyjnie określają, jakie prawa ma uczeń, jakie obowiązki wobec niego mają dyrektor i nauczyciele oraz jakie konsekwencje grożą za naruszenie tych obowiązków. Podstawowy standard ochrony ucznia opiera się na trzech filarach: bezpieczeństwo i prawa ucznia ujęte w statucie, obowiązki dyrektora jako osoby odpowiedzialnej za bezpieczeństwo oraz obowiązki nauczyciela.

Statut szkoły musi zawierać zapisy określające warunki pobytu zapewniające uczniom bezpieczeństwo oraz prawa ucznia i tryb składania skarg w razie ich naruszenia, natomiast szczegółowe procedury przeciwdziałania przemocy i rozpatrywania skarg mogą być uregulowane w odrębnych dokumentach szkoły. Przy konstruowaniu tych zapisów statut powinien uwzględniać Konwencję o prawach dziecka, w szczególności art. 19 Konwencji, traktujący o nakazie ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdzenia, zaniedbania lub złego traktowania, oraz art. 28 Kon-

wencji, mówiący m.in. o stosowaniu dyscypliny szkolnej z poszanowaniem godności dziecka.

Dyrektor szkoły ma obowiązek sprawować opiekę nad uczniami, zapewnić im bezpieczeństwo w czasie zajęć organizowanych przez szkołę oraz organizować pracę szkoły tak, aby chronić uczniów przed przemocą i reagować na każde zgłoszenie naruszenia ich dobra. Obowiązki te wynikają z przepisów o systemie oświaty – ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (tj. Dz. U. z 2026 r. poz. 820) oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 1604 z późn. zm.). Dyrektor nie może pozostać bierny wobec jakiegokolwiek informacji o przemocy wobec ucznia, niezależnie od tego, czy pochodzi od rodzica, ucznia, innego nauczyciela czy osoby postronnej.

Na nauczycieli z kolei obowiązki nakłada art. 6 ustawy z 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (tj. Dz. U. z 2026 r. poz. 515). Należy do nich rzetelne realizowanie zadań związanych z podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zapewnienie bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, wspieranie każdego ucznia w jego rozwoju, kształcenie i wychowywanie w atmosferze szacunku dla każdego człowieka i dbanie o kształtowanie postaw moralnych i obywatelskich uczniów zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni. Każde działanie nauczyciela sprzeczne z tym standardem (od uderzenia ucznia, przez systematyczne upokarzanie, po ignorowanie sygnałów przemocy rówieśniczej) jest wprost kwalifikowane jako naruszenie praw i dobra dziecka i naruszenie obowiązków nauczyciela z art. 6 KN.

Jak zaznaczono na początku, pojęcie „przemoc instytucjonalna” nie występuje w aktach prawnych wprost, ale przepisy tworzą wyraźną siatkę pojęciową, w ramach której takie zachowania są jednoznacznie niedopuszczalne.

Przemoc nauczyciela wobec ucznia

W doktrynie prawniczej, ale i w opracowaniach psychologicznych i pedagogicznych, przemoc fi-

zyczna i psychiczna nauczyciela wobec ucznia jest opisana bardzo konkretnie i jednoznacznie. To, co do zasady, naruszenie prawa, a nie „metoda wychowawcza”.

W przypadku przemocy fizycznej będzie to zarówno naruszenie nietykalności, jak i dobra dziecka. Za przemoc fizyczną uznaje się m.in. uderzenie w twarz lub inne części ciała, wymierzanie „klapsów” (uderzenie w pośladki), szarpanie, popychanie, przytrzymywanie, ciągnięcie za włosy czy ucho oraz inne działania naruszające nietykalność cielesną, nawet bez widocznych obrażeń. Takie zachowania bezsprzecznie naruszają obowiązki nauczyciela określone w art. 6 KN (zapewnienie bezpieczeństwa, poszanowanie godności ucznia), prawa dziecka wynikające z Konwencji (ochrona przed przemocą fizyczną), stanowią uchybienie godności zawodu nauczyciela (art. 75 ust. 1 KN), a także przesłankę do zawiadomienia rzecznika dyscyplinarnego w trybie art. 75 ust. 2a KN. Mogą ponadto stanowić przestępstwo, np. naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 Kodeksu karnego), znęcanie się (art. 207 k.k.), w razie długotrwałych, szczególnie drastycznych zachowań.

WAŻNE!

Uderzenie ucznia zeszytem, „klaps” wymierzony dziecku w przedszkolu są jednoznacznie oceniane jako naruszenie praw i dobra dziecka (przesłanka odpowiedzialności dyscyplinarnej). Są to sytuacje, w których dyrektor musi uruchomić przewidziane prawem procedury (zawiadomienie rzecznika dyscyplinarnego, ewentualne zawieszenie nauczyciela).

Przemoc psychiczna nie jest wprost zdefiniowana w przepisach, ale z Konwencji o prawach dziecka i art. 6 KN wynika, że niedopuszczalne są agresywne zachowania wobec ucznia, upokarzanie, wyśmiewanie, obrażanie czy stosowanie dyscypliny w sposób naruszający godność dziecka. Takie zachowania, podobnie jak przemoc fizyczna, są traktowane jako naruszenie podstawowych obowiązków nauczyciela i uchybienie godności zawodu.

Zaniechanie jako forma przemocy instytucjonalnej – brak reakcji szkoły

Warto pamiętać, że przemoc instytucjonalna to nie tylko działania, ale również zaniechania, polegające przede wszystkim na braku reakcji na zagrożenie dobra ucznia. Za brak reakcji na zgłoszenie przemocy rówieśniczej lub inne zdarzenie godzące w dobro ucznia nauczyciel może ponieść odpowiedzialność dyscyplinarną. Wynika to z art. 6 KN, w którym mowa między innymi o obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa i troski o dobro ucznia, a także z art. 75 ust. 1 KN, traktującym o odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenie obowiązków z art. 6. Brak reakcji na zgłoszenie przemocy (np. poprzez aplikację RESQL) jest zaniedbaniem obowiązków opiekuńczych. Nauczyciel odpowiada dyscyplinarnie za czyny zawinione, również za świadome zaniechanie. Jeżeli zaniechanie dotyczy przemocy wobec dziecka (fizycznej lub psychicznej), ryzyko odpowiedzialności dyscyplinarnej znacząco rośnie, ponieważ dyrektor ma wtedy obowiązek zgłosić sprawę rzecznikowi dyscyplinarnemu. Analogiczny standard dotyczy dyrektora szkoły, który nie może pozostać bierny wobec informacji o stosowaniu przemocy wobec ucznia. Poprzez instytucjonalne ignorowanie sygnałów przemocy narusza obowiązki dyrektora w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa uczniom oraz statutowe prawa ucznia i standardy wynikające z Konwencji o prawach dziecka. Należy podkreślić, że przemoc instytucjonalna przez zaniedbanie to nic innego jak systemowy brak ochrony dziecka przed krzywdą, choć szkoła mogła i powinna reagować. W skrajnych przypadkach brak reakcji może rodzić także odpowiedzialność karną (np. za niepodjęcie działań wobec znanych dyrektorowi przestępstw popełnianych na szkodę dziecka).

Mechanizmy ochronne, czyli co dyrektor musi zrobić, gdy dochodzi do przemocy

Prawo oświatowe, Karta Nauczyciela i akty wykonawcze budują systemową ścieżkę działania dyrektora w sytuacjach naruszenia praw i dobra dziecka. Jej konsekwentne stosowanie jest w praktyce kluczowym narzędziem ograniczania przemocy instytucjonalnej.

Etap pierwszy – czynności wyjaśniające

Po otrzymaniu informacji o przemoc (fizycznej, psychicznej, rówieśniczej lub ze strony nauczyciela) dyrektor ma obowiązek niezwłocznie:

- ustalić, czego dokładnie dotyczy zarzut (co się stało, kiedy, gdzie i w jakich okolicznościach, kto był świadkiem),

- przeprowadzić rozmowy z rodzicem (lub osobą składającą skargę), uczniem (z poszanowaniem jego dobra, często przy udziale pedagoga/psychologa), nauczycielem, któremu zarzuca się przemoc, ewentualnymi świadkami (innymi uczniami, nauczycielami),

- przeanalizować dokumentację szkoły i dostępne materiały (np. nagrania z monitoringu),

- sporządzić notatki służbowe, protokoły rozmów, udokumentować przebieg postępowania.

Celem tych czynności nie jest osądzenie nauczyciela przez dyrektora, lecz zebranie materiału, który pozwoli ocenić wiarygodność zgłoszenia oraz zdecydować, czy zachodzi uzasadnione podejrzenie przewinienia dyscyplinarnego naruszającego prawa i dobro dziecka.

Etap drugi – reakcja wobec nauczyciela

Jeżeli wstępne ustalenia potwierdzają prawdopodobieństwo naruszenia praw i dobra dziecka przez nauczyciela, dyrektor powinien:

- przeprowadzić z nauczycielem rozmowę służbową,

- zobowiązać go do natychmiastowego zaprzestania nagannego zachowania,

- poinformować go o możliwych konsekwencjach: odpowiedzialności dyscyplinarnej, możliwych skutkach w zakresie zatrudnienia (np. zwolnienie z pracy w wyniku prawomocnej kary dyscyplinarnej), a także o ewentualnej odpowiedzialności karnej, jeśli czyn nosi znamiona przestępstwa,

- w poważniejszych przypadkach – rozważyć zastosowanie środków organizacyjnych (zmiana przydziału godzin, odsunięcie od pracy z daną klasą).

Etap trzeci – odpowiedzialność dyscyplinarna (zawiadomienie rzecznika)

Kluczową rolę w systemie ochrony dziecka odgrywa odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli uregulowana w rozdziale dziesiątym Karty Nauczyciela, poczynając od art. 75. Nauczyciel podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu oraz naruszenie obowiązków określonych w art. 6 KN. W sprawach dyscyplinarnych orzeka komisja dyscyplinarna, a nie dyrektor. W przypadku ochrony praw i dobra dziecka najważniejszy będzie przywoływany już art. 75 ust. 2a KN, zgodnie z którym dyrektor:

- ma obowiązek zawiadomić rzecznika dyscyplinarnego o podejrzeniu popełnienia przez nauczyciela czynu naruszającego prawa i dobro dziecka,

- musi to zrobić w ciągu 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o zdarzeniu,

- może odstąpić od zawiadomienia tylko wtedy, gdy okoliczności bezspornie wskazują, że do czynu nie doszło.

Zawiadomienie rzecznika powinno szczegółowo opisywać zdarzenie, opierać się na zebranych w szkole materiałach (notatkach, protokołach, ewentualnych nagraniach), wskazywać, że istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia przewinienia dyscyplinarnego, bez przesądzania o winie nauczyciela (obowiązuje domniemanie niewinności). Należy podkreślić, że to rzecznik, nie dyrektor, prowadzi postępowanie wyjaśniające, a ewentualną karę wymierza komisja dyscyplinarna.

Etap czwarty – obligatoryjne zawieszenie w przypadku czynów wobec dziecka

Jeżeli wobec nauczyciela wszczęto postępowanie karne dotyczące czynu naruszającego prawa i dobro dziecka lub złożono wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego za taki czyn (rzecznik dyscyplinarny do komisji dyscyplinarnej), dyrektor, co do zasady, ma obowiązek zawiesić nauczyciela w pełnieniu obowiązków (na zasadach określonych w Karcie Nauczyciela). Zawieszenie ma wówczas charakter obligatoryjny i służy ochronie dobra dziecka oraz zapewnieniu bezpieczeństwa w szkole, chyba że we wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego rzecznik wnosi jedynie o karę nagany z ostrzeżeniem i ze względu na powagę oraz wiarygodność zarzutów niecelowe jest odsunięcie nauczyciela od pracy (art. 85t ust. 2 KN).

Odpowiedzialność porządkowa a naruszenie praw i dobra dziecka

Nauczyciel, tak jak każdy pracownik, podlega także odpowiedzialności porządkowej na podstawie Kodeksu pracy (art. 108 k.p.). Kary porządkowe (upomnienie, nagana, kara pieniężna) dotyczą jednak wyłącznie uchybień w porządku i organizacji pracy, takich jak spóźnienia, nieusprawiedliwiona nieobecność, nieprzestrzeganie przepisów bhp i ppoż. czy niewłaściwe potwierdzanie obecności.

W przypadku przemocy instytucjonalnej nie wolno wymierzać kar porządkowych za czyn naruszający prawa i dobro dziecka, a więc nie można zastępować odpowiedzialności dyscyplinarnej karą porządkową. W takich sytuacjach dyrektor musi korzystać wyłącznie z procedury dyscyplinarnej, czyli zawiadomić rzecznika (zgodnie z art. 75 ust. 2a KN). Ukaranie nauczyciela karą porządkową co do zasady wyklucza późniejsze ukaranie go za ten sam czyn w postępowaniu dyscyplinarnym. Wyjątek dotyczy

czynów naruszających prawa i dobro dziecka – w takim przypadku postępowanie dyscyplinarne może być prowadzone mimo wcześniej wymierzonej kary porządkowej (art. 85 ust. 4 pkt 2, art. 85b ust. 1 pkt 2 lit. c, art. 85j ust. 5 pkt 3 lit. a KN). Warto w tym miejscu podkreślić, że dyrektor, który próbowałby za poważny incydent wobec dziecka ukarać nauczyciela zwykłą karą porządkową, działałby wbrew przepisom i przyczyniłby się do utrwalenia przemocy instytucjonalnej, narażając przy tym siebie na postępowanie dyscyplinarne.

Odpowiedzialność karna

Przemoc wobec ucznia może stanowić przestępstwo, w szczególności art. 217 Kodeksu karnego – naruszenie nietykalności cielesnej (np. uderzenie, szarpanie), art. 207 k.k. – znęcanie się (w przypadku długotrwałej, nasilonej przemocy psychicznej lub fizycznej) oraz inne przestępstwa przeciwko wolności (groźby, nękanie, np. art. 190, 190a k.k.), wolności seksualnej (w przypadkach nadużyć o charakterze seksualnym wobec ucznia), czci (znieważanie – art. 216 k.k.) i zdrowiu. W określonych sytuacjach odpowiedzialność karna może dotyczyć również zaniechania obowiązków, np. za brak ustawowo wymaganego zawiadomienia organów ścigania o poważnych przestępstwach (art. 240 k.k. – w odniesieniu do określonych czynów, gdy zachodzi obowiązek zawiadomienia) czy za nieudzielenie pomocy (art. 162 k.k.), jeżeli nauczyciel lub inny pracownik szkoły nie pomaga uczniowi w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia, mimo że mógł to zrobić bez narażania siebie.

Skargi rodziców jako miernik skuteczności systemu ochrony

Sposób, w jaki szkoła przyjmuje i rozpoznaje skargi rodziców na przemoc wobec dziecka, jest jednym z najważniejszych wskaźników tego, czy w danej placówce dochodzi do przemocy instytucjonalnej. Procedura skarg musi być szczegółowo uregulowana. Statut szkoły powinien określać: tryb wnoszenia skarg (pisemnie, przez e-mail, ustnie do protokołu), sposób ich przyjmowania (obowiązek protokolowania skarg ustnych, potwierdzenie przyjęcia), terminy i sposób rozpatrywania skarg oraz osoby odpowiedzialne za udzielanie odpowiedzi. Mimo ustawowego obowiązku uregulowania w statucie trybu składania skarg, szkoła może (i jest to rozwiązanie praktyczne) mieć dodatkowy, odrębny dokument, tzw. „Procedurę przyjmowania i rozpatrywania skarg i wniosków”.

Rozwiązanie praktyczne:

- ❖ w statucie – ogólny zapis, że:
 - przysługuje prawo wniesienia skargi (np. formy, podstawowe terminy, organ właściwy),
 - „szczegółowy sposób przyjmowania i rozpatrywania skarg określa procedura ... stanowiąca odrębny dokument szkoły”;
- ❖ w procedurze – dokładne uszczegółowienie:
 - form skarg (pisemnie, email, ustnie do protokołu),
 - obowiązku protokolowania skarg ustnych,
 - potwierdzenia przyjęcia,
 - etapów postępowania wyjaśniającego i terminów.

Procedura nie może być sprzeczna ani z przepisami powszechnymi (Kodeksem postępowania administracyjnego czy rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 8 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji przyjmowania i rozpatrywania skarg i wniosków) ani ze statutem.

Dyrektor ma obowiązek skargę przyjąć i rzetelnie zbadać, nawet jeśli jest ona emocjonalna, pochodzi od rodzica „konfliktowego” czy jest jedną z wielu w tej samej sprawie. Dyrektor nie ma prawa jej zignorować. Musi przeprowadzić postępowanie wyjaśniające (zgodnie z przyjętą w szkole procedurą). Powinien przy tym uwzględnić wyjaśnienia nauczyciela, relacje ucznia, zeznania świadków, dokumentację szkolną czy orzeczenia, opinie oraz inną dokumentację psychologiczną oraz pedagogiczną (jeśli są istotne dla sprawy), a także udokumentować wszystkie działania.

Odpowiedź na skargę musi być merytoryczna i uzasadniona. Zawiadomienie o sposobie załatwienia skargi powinno opisywać ustalony stan faktyczny (co ustalono, a czego nie udało się potwierdzić), wskazywać, na jakich dowodach oparto rozstrzygnięcie, zawierać podstawę prawną (konkretne przepisy i zapisy statutu), a w razie stwierdzenia naruszeń – wskazać podjęte działania (np. zawiadomienie rzecznika, środki organizacyjne).

Jeśli zgromadzony materiał wskazuje na uzasadnione podejrzenie naruszenia praw i dobra dziecka, istnieje obowiązek podjęcia dalszych działań. Dyrektor musi wtedy zawiadomić rzecznika dyscyplinarnego, w określonych sytuacjach zawiadomić organy ścigania, a nawet rozważyć zawieszenie nauczyciela. Jeśli natomiast czynności wyjaśniające nie potwierdzą przewinienia, dyrektor powinien wprost stwierdzić bezzasadność skargi, z odniesieniem do faktów i dowodów. Transparentność takiej procedury jest jednym z warunków zaufania do szkoły.

Lekceważenie skarg jako przejaw przemocy instytucjonalnej

W świetle opisanych obowiązków szkoły, dyrektora i nauczycieli lekceważenie skarg rodziców lub uczniów, nieprowadzenie rzetelnego postępowania wyjaśniającego czy „zamykanie sprawy” bez faktycznej reakcji, oznacza w praktyce działanie instytucji wbrew prawu oświatowemu i zasadzie ochrony dziecka. Dyrektor ma obowiązek każdorazowo podjąć czynności wyjaśniające w razie zgłoszenia przemocy wobec ucznia (w tym przemocy rówieśniczej czy ze strony nauczyciela), statut szkoły musi przewidywać procedury skargowe, a ich pomijanie lub pozorowanie narusza prawa ucznia, a w przypadku podejrzenia naruszenia praw i dobra dziecka dyrektor ma ustawowy obowiązek zawiadomić rzecznika dyscyplinarnego. Jeśli zatem skargi są „odbijane”, pomijane, bagatelizowane, nie dokumentuje się czynności, nie prowadzi rozmów, nie zbiera dowodów, dyrektor nie składa zawiadomienia do rzecznika, mimo że istnieją podstawy, to z punktu widzenia funkcjonowania szkoły mamy do czynienia z instytucjonalnym zaniechaniem ochrony dziecka, czyli właśnie ze zjawiskiem, które w języku praktyki (choć nie wprost w przepisach) określa się mianem przemocy instytucjonalnej.

Odpowiedzialność dyrektora

Dyrektor, oprócz odpowiedzialności ogólnopracowniczej, ponosi szczególną odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa uczniom, organizację skutecznych procedur ochrony praw dziecka i prawidłowe reagowanie na sygnały przemocy. W konsekwencji poważnych zaniedbań (np. uporczywego ignorowania zgłoszeń, niezgłaszania przewinień do rzecznika dyscyplinarnego, tolerowania przemocy ze strony nauczyciela) może ponieść:

- odpowiedzialność służbową (np. odwołanie ze stanowiska dyrektora – przy „szczególnie uzasadnionych przypadkach”, w tym związanych z naruszeniami obowiązków),
- odpowiedzialność dyscyplinarną jako nauczyciel (za uchybienie obowiązkowi i godności zawodu – art. 75-76 KN),
- odpowiedzialność karną w sytuacjach przewidzianych w przepisach prawa karnego, jeżeli jego działania lub zaniechania wyczerpują znamiona czynu zabronionego (np. poświadczenie nieprawdy, niedopełnienie obowiązków skutkujące poważnymi konsekwencjami dla uczniów).

Przemoc instytucjonalna w praktyce, czyli jak ją rozpoznać w świetle przepisów

Choć termin „przemoc instytucjonalna”, co już kilkakrotnie zaznaczono, nie występuje wprost w przepisach oświatowych, to na podstawie Karty Nauczyciela, przepisów o nadzorze pedagogicznym, zasad bhp i Konwencji o prawach dziecka można wyróżnić katalog sytuacji, które, w sensie praktycznym, spełniają cechy przemocy instytucjonalnej. Dla przykładu kilka z nich:

1. Akty przemocy fizycznej lub psychicznej nauczycieli wobec uczniów, w szczególności uderzanie, „klapsy”, szarpanie, popychanie, ciągnięcie za włosy lub uszy, agresywne, upokarzające traktowanie, wyzywanie, ośmieszanie, stosowanie metod „wychowawczych” naruszających godność dziecka. Są to jednocześnie naruszenia obowiązków z art. 6 KN, uchybienia godności zawodu (art. 75 KN), a często także czyny karalne.

2. Systemowe zaniechania szkoły, wśród których wskazać należy m.in. brak reakcji na zgłoszenia przemocy rówieśniczej, lekceważenie sygnałów od uczniów i rodziców, „wyciszanie” skarg, przenoszenie problematycznych uczniów zamiast ochrony ofiar.

Z perspektywy prawa oświatowego jest to naruszenie obowiązków szkoły i dyrektora w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa uczniom.

3. Brak lub fikcyjność procedur ochrony praw ucznia, m.in. brak w statucie jasnych zapisów dotyczących ochrony przed przemocą i sposobu składania skarg, istnienie procedur jedynie „na papierze” – bez wdrażania ich w praktyce – czy brak rzetelnego dokumentowania i wyjaśniania zgłoszeń.

4. Niewykonywanie obowiązku zawiadomienia rzecznika dyscyplinarnego, mimo podejrzenia czynu naruszającego prawa i dobro dziecka: dyrektor nie zgłasza sprawy do rzecznika, choć ma ku temu podstawy, próbuje „załatwić” sprawę rozmową, karą porządkową lub przeniesieniem nauczyciela, wbrew art. 75 ust. 2a KN rezygnuje z procedury dyscyplinarnej.

5. Brak realnej ochrony dziecka przed znanym sprawcą przemocy: pozostawianie nauczyciela, wobec którego istnieją wiarygodne zarzuty przemocy, w bezpośrednim kontakcie z uczniami, brak rozdzielania nauczyciela i ofiary (np. pozostawianie go jako wychowawcy klasy, w której doszło do przemocy) czy zaniechanie zawieszenia w pełnieniu obowiązków mimo powagi zarzutów.

trzeby – z organami ścigania, minimalizuje ryzyko przemocy instytucjonalnej i realnie realizuje prawo dziecka do bezpiecznej, godnej i wspierającej edukacji.

Zakończenie

Przepisy i doktryna pozwalają bardzo jasno wskazać, kiedy działania szkoły, zarówno aktywne, jak i przez zaniechanie, naruszają prawa i dobro ucznia. Po pierwsze, dzieje się tak, gdy nauczyciele dopuszczają się przemocy fizycznej lub psychicznej, po drugie, gdy szkoła systemowo

Wszytkie te działania i zaniechania są sprzeczne z obowiązkami wynikającymi z Karty Nauczyciela (art. 6, 75), naruszają standardy bezpieczeństwa i opieki określone w przepisach oświatowych, pozostają w kolizji z Konwencją o prawach dziecka (art. 19 – ochrona przed przemocą, art. 28 – dyscyplina z poszanowaniem godności), a także podważają sens nadzoru pedagogicznego i zadań szkoły jako instytucji chroniącej dobro dziecka.

Przemoc instytucjonalna jako wskaźnik jakości kultury prawnej szkoły

Opisane wyżej obowiązki i procedury pokazują, że prawo zakłada absolutny zakaz przemocy fizycznej i psychicznej wobec ucznia. Wymaga ponadto od szkoły stworzenia realnych, a nie fasadowych mechanizmów ochrony praw dziecka i nakłada na dyrektora oraz nauczycieli obowiązek reakcji na każdy sygnał zagrożenia dobra ucznia. Przewiduje również dotkliwe konsekwencje za naruszenie tych obowiązków – od kar porządkowych (w sprawach czysto porządkowych) po kary dyscyplinarne, łącznie z wydaleniem z zawodu. Z punktu widzenia praktyki szkolnej „przemoc instytucjonalna” pojawia się tam, gdzie istnieją tylko „na papierze”, skargi rodziców są bagatelizowane lub zamykane pod dywan, dyrektor nie uruchamia procedur dyscyplinarnych pomimo poważnych zarzutów, a nauczyciele nie czują realnej odpowiedzialności za bezpieczeństwo i dobro ucznia. Z kolei szkoła, która konsekwentnie stosuje opisane wyżej procedury, jasno komunikuje standardy ochrony ucznia, rzetelnie rozpatruje skargi, współpracuje z rzecznikiem dyscyplinarnym i – w razie po-

nie reaguje na sygnały krzywdzenia, po trzecie, gdy dyrektor nie realizuje obowiązków w zakresie ochrony dziecka (postępowanie wyjaśniające, zawiadomienie rzecznika, organizacja skutecznej ochrony). W każdej z tych sytuacji prawo oświatowe przewiduje konkretne konsekwencje – od odpowiedzialności dyscyplinarnej, przez służbową, po karną.

dr Grzegorz Ćwiertniewicz
nauczyciel-konsultant DODN we Wrocławiu

- Ćwiertniewicz, G. (2026). „Uchybienie obowiązkom nauczyciela”. *Dyrektor Szkoły*, 6, 34–38.
- Ćwiertniewicz, G. (2026). „Uchybienie godności zawodu nauczyciela”. *Dyrektor Szkoły*, 5, 24–27.
- Giętkowski, R. (2013). *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Hanas, K. (2021). *Konstrukcja normatywna dobro dziecka i jej sądowe stosowanie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Leszczyński, L. (2022). *Kryteria pozaprawne w sądowej wykładni prawa*. Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Libiszowska-Żółtkowska, M., Ostrowska, K. (red.). (2019). *Agresja w szkole*. Wydawnictwo Difin.
- Lisowski K., Stradomski K. (2026), *Karta Nauczyciela. Komentarz*. Wydawnictwo C.H.Beck.
- Marciniak, L. (red.). (2015). *Odpowiedzialność porządkowa a odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli. Prawo oświatowe w pytaniach i odpowiedziach*. Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Rigby, K. (2010). *Przemoc w szkole. Jak ją ograniczyć? Poradnik dla rodziców i pedagogów*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stefański, R. A. (red.). (2025). *Kodeks karny. Komentarz*. Wydawnictwo C.H.Beck.